

The Jurisdiction of States in Addressing Violations of Children's Rights in the Hamas–Israel Conflict under International Law

Seyed Kefayatullah Nadim Sadat ¹ Khadija Kushan ²

Research Article

Received:
8 June 2026Revised:
28 June 2026Accepted:
9 July 2026Published:
23 September
2026

PP. 133-153

INTRODUCTION

The protection of children during armed conflicts is one of the major concerns of contemporary international human rights law and international humanitarian law. The escalation of hostilities between Hamas and Israel, particularly in the Gaza Strip, has intensified concerns regarding the protection of children and the accountability of those responsible for serious violations. Despite the existence of extensive international legal instruments designed to protect civilians and children during armed conflicts, the effectiveness of these norms depends largely on the availability and exercise of appropriate judicial and enforcement mechanisms. Accordingly, the central issue is not only whether violations have occurred, but also whether states and international institutions possess sufficient legal jurisdiction and practical capacity to investigate, prosecute, and punish those responsible. This study examines the jurisdiction of states and relevant international institutions in addressing violations of children's rights arising from the Hamas–Israel conflict. It specifically analyzes territorial, personal, protective, and universal jurisdiction, the responsibility of third states, and the potential role of international judicial mechanisms, particularly the International Criminal Court (ICC). The study also identifies the major legal, political, and practical obstacles that limit effective accountability and considers ways to strengthen existing mechanisms for protecting children and combating impunity.

THEORETICAL FRAMEWORK

The study is grounded in the legal framework of state jurisdiction, international humanitarian law, international human rights law, international criminal law, and the law of state responsibility. It distinguishes among territorial, personal, protective, and universal jurisdiction as the principal bases for prosecuting serious violations. Particular attention is given to universal jurisdiction, under which national courts may, subject to domestic law and relevant international obligations, prosecute certain grave international crimes irrespective of the place of commission or the nationality of the perpetrator or victim.

The study also draws on the rules governing the international responsibility of states, particularly the responsibility that may arise when a state knowingly aids or assists another state in the commission of an internationally wrongful act. The protection of children is examined in light of the Convention on the Rights of the Child, its relevant optional protocols, the Fourth Geneva Convention of 1949, the Additional

1. PhD student in political science, public policy orientation, Faculty of Administrative Sciences and Economics, University of Isfahan, Isfahan, Iran., (Corresponding Author).

Email: sayedkefayatullahnadeemsadat7@gmail.com Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0005-9295-5430>

2. M.A Graduated in International Relations, International Relations Law major, Faculty of Humanities, Payam Noor University, Tehran, Iran.

Email: kh.koshan.2023@gmail.com Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0007-5710-7748>

Protocols of 1977, and other applicable international instruments. The Rome Statute of the International Criminal Court provides the principal framework for assessing international criminal jurisdiction, including the Court's jurisdiction over genocide, crimes against humanity, war crimes, and aggression, as well as the principle of complementarity between national jurisdictions and the ICC.

METHODOLOGY

This study employs a descriptive–analytical method. It examines relevant international legal instruments, rules of international law, scholarly literature, and legal principles governing state and international jurisdiction. The analysis proceeds through several dimensions. First, it examines the principal bases of domestic jurisdiction, including territorial, personal, protective, and universal jurisdiction. Second, it assesses the possibility of domestic prosecution of alleged international crimes committed in Gaza and identifies the principal legal and practical limitations. Third, it evaluates the scope and conditions of universal jurisdiction. Fourth, it examines international mechanisms, including the possibility of establishing special or hybrid tribunals and the potential exercise of jurisdiction by the ICC. Finally, it considers the international responsibility of third states and the obligations arising from international humanitarian and human rights law.

RESULTS & DISCUSSION

The findings indicate that a number of acts committed against children in the context of the Gaza conflict may, depending on the relevant factual and legal circumstances, fall within the scope of international crimes, including war crimes and crimes against humanity. Such violations therefore engage not only domestic legal responsibility but also broader obligations under international law. The analysis identifies several potential jurisdictional avenues for accountability, while demonstrating that their practical effectiveness varies considerably.

First, territorial and personal jurisdiction remain important traditional bases of criminal jurisdiction, but their effective implementation faces serious obstacles. Domestic institutions may lack the necessary capacity, independence, or willingness to conduct genuine investigations and prosecutions. Similarly, relying on the authorities of the state directly involved in the conflict may not provide an effective avenue for accountability.

Second, universal jurisdiction constitutes an important supplementary mechanism for addressing serious international crimes. Because certain offenses are regarded as crimes affecting the international community as a whole, national courts may, where domestic legislation permits, exercise jurisdiction even in the absence of a direct territorial or personal connection. Nevertheless, the scope and implementation of universal jurisdiction differ among states. Differences in domestic legislation, the crimes covered, procedural requirements, and conditions relating to the presence of suspects limit its uniform application. Universal jurisdiction therefore provides an important legal opportunity, but cannot by itself guarantee comprehensive accountability.

Third, the possibility of establishing special or hybrid tribunals appears to face substantial political and institutional barriers. Although international practice provides precedents for such judicial mechanisms, the political structure of the United Nations Security Council and the possibility of veto by permanent members significantly reduce the feasibility of establishing a new tribunal in the current context. Hybrid mechanisms would likewise depend upon extensive cooperation among domestic and international actors.

Fourth, the International Criminal Court emerges as the most significant existing international judicial mechanism for pursuing accountability. The legal framework of the Rome Statute provides jurisdiction over genocide, crimes against humanity, war crimes, and aggression, while the principle of complementarity establishes the ICC as a mechanism that operates when national authorities are unwilling or genuinely unable to conduct effective proceedings. The acceptance of ICC jurisdiction by the State of Palestine provides a legal basis for considering crimes committed in Palestinian territory, including Gaza, within the Court's jurisdiction. Nevertheless, the effective exercise of this jurisdiction remains constrained by difficulties involving state cooperation, access to suspects and evidence, enforcement, and broader political considerations.

The findings further demonstrate that international responsibility may also arise for third states where the legal requirements concerning aid or assistance in the commission of an internationally wrongful act are satisfied. The study therefore distinguishes between individual criminal responsibility and the international responsibility of states. While individuals may incur criminal responsibility for international crimes, states may incur responsibility for internationally wrongful conduct and may be required to cease such conduct, provide appropriate reparation, and offer guarantees of non-repetition.

Finally, the protection of children requires an integrated approach combining international humanitarian law, human rights law, and criminal accountability. Existing international instruments impose obligations not only to refrain from violating children's rights but also to protect them and facilitate the effective realization of those rights. Accordingly, accountability mechanisms must be complemented by preventive, protective, monitoring, and rehabilitation measures.

CONCLUSIONS & SUGGESTIONS

The study concludes that serious violations of children's rights in the Hamas-Israel conflict, particularly in Gaza, may entail international legal responsibility under international humanitarian law, international human rights law, and international criminal law. Although several domestic and international mechanisms provide potential avenues for accountability, their effectiveness is significantly constrained by legal, political, judicial, and enforcement-related barriers. Territorial and personal jurisdiction may be difficult to exercise effectively, while universal jurisdiction remains dependent on domestic legislation and differing national practices. The establishment of special or hybrid tribunals is also subject to substantial political obstacles. In comparison, the International Criminal Court offers a more viable existing institutional mechanism, provided that the relevant jurisdictional and procedural requirements are satisfied.

The study recommends strengthening international cooperation and using existing legal mechanisms effectively to combat impunity. States should adopt domestic legislation enabling prosecution of serious international crimes, including universal jurisdiction where permissible, cooperate with international judicial and human rights institutions, strengthen compliance with humanitarian and child-protection law, and avoid harmful reservations. International organizations, human rights bodies, and NGOs should conduct continuous, impartial monitoring.

Key Words: Regional security strategy, Hybrid deterrence, Geopolitical consequences, 2026 war, Iran, Structural realism.

صلاحیت دولت‌ها در رسیدگی به نقض حقوق کودکان در درگیری حماس و اسرائیل از منظر حقوق بین الملل

سید کفایت‌الله ندیم سادات^۱ خدیجه کوشان^۱

مقاله علمی

چکیده

نقض حقوق کودکان در جریان مخاصمات مسلحانه از مهم‌ترین چالش‌های حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه در دوران معاصر به شمار می‌رود. کودکان به دلیل آسیب‌پذیری جسمی و روانی، بیش از سایر گروه‌های غیرنظامی در معرض آثار و پیامدهای جنگ قرار دارند. در سال‌های اخیر و به‌ویژه در جریان درگیری‌های میان حماس و اسرائیل، گزارش‌های متعددی از نقض گسترده حقوق کودکان در نوار غزه منتشر شده است که ابعاد انسانی و حقوقی این بحران را برجسته می‌سازد. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش توصیفی - تحلیلی، به بررسی چالش‌های مرتبط با احراز صلاحیت دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی برای رسیدگی به نقض حقوق کودکان در این مخاصمه می‌پردازد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که اگرچه رفتارهای منتسب به طرف‌های درگیر می‌تواند از منظر حقوق بین‌الملل واجد وصف کیفری و مستوجب پیگرد باشد، اما موانع حقوقی، سیاسی و اجرایی، اعمال صلاحیت مؤثر دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی را با دشواری‌های فراوان مواجه کرده است. همچنین بررسی سازوکارهای موجود حاکی از آن است که دیوان کیفری بین‌المللی، در صورت تحقق شرایط مقرر در اساسنامه رم، از ظرفیت مناسبی برای رسیدگی به برخی از جنایات ارتكابی برخوردار است. در مجموع، تقویت همکاری‌های بین‌المللی و بهره‌گیری مؤثر از سازوکارهای حقوقی موجود می‌تواند در حمایت از حقوق کودکان و مقابله با مصونیت مرتکبان نقض‌های جدی حقوق بشردوستانه نقش مهمی ایفا کند.

واژگان کلیدی: صلاحیت دولت‌ها، نقض حقوق کودکان، حقوق بین‌الملل، حماس و اسرائیل.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۵/۰۳/۱۸

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۵/۰۴/۰۷

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۵/۰۴/۱۸

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۰۷/۰۱

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، گرایش سیاستگذاری عمومی، دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
(نویسنده مسئول)

Email: sayedkefayatullahnadeemsadat7@gmail.com

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0005-9295-5430>

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، گرایش حقوق روابط بین‌الملل، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

Email: kh.koshan.2023@gmail.com Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0007-5710-7748>

استناد به این مقاله: ندیم سادات، سید کفایت‌الله؛ کوشان، خدیجه (۱۴۰۴). صلاحیت دولت‌ها در رسیدگی به نقض حقوق کودکان در درگیری حماس و اسرائیل از منظر حقوق بین‌الملل، فصلنامه سیاست پژوهی غرب آسیا، ۲(۳) ۱۳۳-۱۵۳.

مقدمه

حقوق مخاصمات مسلحانه و حمایت از غیرنظامیان در شرایط جنگی، امروزه از مهم‌ترین موضوعات مورد توجه در عرصه حقوق بین‌الملل و روابط بین‌الملل به شمار می‌رود. با وجود تلاش‌های گسترده جامعه جهانی برای کاهش درگیری‌های مسلحانه و محدود ساختن آثار مخرب آنها، همچنان جنگ‌ها و منازعات داخلی و بین‌المللی از مهم‌ترین چالش‌های نظام بین‌الملل محسوب می‌شوند. در این میان، گسترش آسیب‌های ناشی از جنگ بر جمعیت‌های غیرنظامی سبب شده است که حمایت از این گروه‌ها در قالب قواعد عرفی و معاهداتی حقوق بین‌الملل، جایگاه ویژه‌ای پیدا کند. در میان اقشار مختلف غیرنظامی، کودکان به دلیل ویژگی‌های سنی، جسمی و روانی خود از آسیب‌پذیرترین گروه‌ها محسوب می‌شوند و از این رو توجه به حقوق آنان در شرایط مخاصمه از اهمیت مضاعفی برخوردار است.

کودکان در جریان جنگ‌ها و بحران‌های انسانی، بیش از سایر گروه‌ها در معرض خطر قرار می‌گیرند و بخش قابل توجهی از آوارگان و قربانیان مخاصمات را تشکیل می‌دهند. براساس آمارهای بین‌المللی، بخش عمده‌ای از جمعیت آواره جهان را کودکان تشکیل می‌دهند؛ کودکانی که در نتیجه جنگ، ناامنی و خشونت، ناچار به ترک محل زندگی خود شده‌اند. این کودکان در قالب آوارگان داخلی یا پناهندگان بین‌المللی شناخته می‌شوند که گروه دوم تحت حمایت نهادهایی همچون کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل متحد قرار دارند. نمونه‌های متعدد این وضعیت را می‌توان در میان کودکان فلسطینی، افغانستانی، عراقی و برخی کشورهای آفریقایی مشاهده کرد که سال‌هاست با پیامدهای مستقیم و غیرمستقیم درگیری‌های مسلحانه دست و پنجه نرم می‌کنند.

کودکان آواره در مقایسه با بزرگسالان، به دلیل شرایط خاص جسمی و روحی خود، با تهدیدها و مخاطرات بیشتری مواجه هستند. کمبود مواد غذایی، فقدان سرپناه مناسب، شیوع بیماری‌های واگیردار و غیرواگیردار، جدایی از اعضای خانواده، محرومیت از آموزش، سربازی اجباری، بهره‌کشی و سوءاستفاده‌های جنسی از جمله عواملی هستند که سلامت جسمی و روانی آنان را با مخاطرات جدی روبه‌رو می‌سازد. افزون بر این، شرایط نامناسب اردوگاه‌های پناهندگان، کمبود امکانات بهداشتی و درمانی، محدودیت دسترسی به خدمات آموزشی و همچنین تعارضات فرهنگی و اجتماعی موجود در برخی اردوگاه‌ها، مشکلات این کودکان را دوچندان می‌کند. از این رو، آثار ناشی از آوارگی تنها به آسیب‌های جسمانی محدود نمی‌شود، بلکه پیامدهای روانی، تربیتی و آموزشی گسترده‌ای نیز به همراه دارد که می‌تواند آینده فردی و اجتماعی کودکان را تحت تأثیر قرار دهد.

در دهه‌های اخیر، جامعه بین‌المللی تلاش کرده است از طریق تصویب اسناد متعدد حقوق بشری و بشردوستانه، سازوکارهای حمایتی مؤثرتری برای حمایت از کودکان ایجاد کند. تصویب کنوانسیون حقوق کودک، پروتکل‌های الحاقی و سایر اسناد بین‌المللی مرتبط، بیانگر توجه روزافزون دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی به وضعیت کودکان در شرایط بحرانی است. با این حال، علی‌رغم وجود این حمایت‌های حقوقی، کودکان در بسیاری از مناطق جهان همچنان در معرض انواع نقض حقوق بنیادین خود قرار دارند و قربانی مستقیم یا غیرمستقیم مخاصمات مسلحانه می‌شوند.

یکی از بارزترین نمونه‌های این وضعیت، منازعه طولانی‌مدت میان فلسطین و اسرائیل است که اکنون چندین دهه از آغاز آن می‌گذرد. این منازعه در دوره‌های مختلف به درگیری‌های مسلحانه گسترده تبدیل شده و پیامدهای انسانی فراوانی برای

مردم فلسطین، به‌ویژه کودکان، به همراه داشته است. در بسیاری از موارد، به دلیل عدم توازن قدرت و امکانات میان طرفین، میزان خسارات انسانی و تلفات غیرنظامیان فلسطینی به شکل چشمگیری افزایش یافته است. در چنین شرایطی، توجه به سازوکارهای حقوقی بین‌المللی برای پیشگیری از نقض حقوق بشر، حمایت از قربانیان و تعقیب مرتکبان جرایم بین‌المللی اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. در سال‌های اخیر، همزمان با تشدید درگیری‌ها در غزه، موضوع مسئولیت بین‌المللی عاملان نقض حقوق کودکان و امکان اعمال صلاحیت نهادهای قضایی بین‌المللی بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. از این رو، بررسی مبانی حقوقی صلاحیت دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی در رسیدگی به موارد نقض حقوق کودکان در جریان درگیری میان حماس و اسرائیل، از منظر حقوق بین‌الملل، ضرورتی انکارناپذیر به شمار می‌رود.

۱- پیشینه پژوهش

مطالعات متعددی در زمینه صلاحیت مراجع بین‌المللی، حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه و مسئولیت دولت‌ها در قبال نقض حقوق بشر و حقوق بشردوستانه انجام شده است که هر یک از زوایای مختلف به این موضوع پرداخته‌اند. بهرینی و رمضانی (۱۴۰۲)، در پژوهشی با عنوان «امکان‌سنجی رسیدگی دیوان بین‌المللی کیفری به وضعیت فلسطین و تبعات احتمالی آن» بیان می‌کنند که دیوان بین‌المللی کیفری نماد تلاش جامعه جهانی برای مقابله با بی‌کیفرمانی مرتکبان جنایات بین‌المللی و تحقق عدالت کیفری در سطح بین‌المللی است. به اعتقاد آنان، هدف اصلی از تشکیل این نهاد جلوگیری از تکرار فجایع گسترده انسانی و محاکمه افرادی بوده است که مرتکب جنایات بین‌المللی می‌شوند. با این حال، از همان مراحل اولیه تدوین اساسنامه رم، اختلاف دیدگاه میان دولت‌ها موجب محدود شدن دامنه صلاحیت دیوان شد و زمینه شکل‌گیری مباحث حقوقی متعددی را فراهم ساخت. یکی از مهم‌ترین این مباحث، موضوع امکان اعمال صلاحیت دیوان نسبت به اتباع دولت‌های غیرعضو است که پس از عضویت فلسطین در دیوان بین‌المللی کیفری، اهمیت بیشتری یافته و به یکی از موضوعات مورد بحث در محافل حقوقی و سیاسی تبدیل شده است.

صادقی (۱۴۰۲)، در مقاله‌ای با عنوان «امکان‌سنجی نسل‌کشی در غزه توسط اسرائیل در پرتو عملیات طوفان الاقصی» معتقد است که عملیات طوفان الاقصی در هفتم اکتبر ۲۰۲۳ نقطه عطفی در منازعه طولانی‌مدت فلسطین و اسرائیل به شمار می‌رود. وی هرچند اقدام حماس را در چارچوب حق تعیین سرنوشت و وضعیت اشغال سرزمین‌های فلسطینی مورد تحلیل قرار می‌دهد، اما معتقد است واکنش نظامی اسرائیل به این عملیات از منظر حقوق بین‌الملل با پرسش‌ها و چالش‌های جدی مواجه است. از دیدگاه وی، گسترده‌گی حملات نظامی، کشته و مجروح شدن شمار زیادی از غیرنظامیان به‌ویژه کودکان، تخریب زیرساخت‌های درمانی، حمله به مراکز پزشکی و بیمارستان‌ها، محدودیت دسترسی مردم به غذا، دارو و سایر نیازهای اساسی زندگی و همچنین جابه‌جایی اجباری ساکنان مناطق مختلف غزه، از جمله مواردی است که می‌تواند در ارزیابی عناصر مادی برخی جرایم بین‌المللی از جمله نسل‌کشی مورد توجه قرار گیرد.

سیدناصری و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «حمایت از حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی از منظر حقوق بشردوستانه» بر این باورند که کودکان از آسیب‌پذیرترین قربانیان مخاصمات مسلحانه هستند و با وجود توسعه قواعد حقوق بشردوستانه، همچنان حقوق آنان در بسیاری از درگیری‌های مسلحانه نادیده گرفته می‌شود. آنان تأکید می‌کنند که طولانی شدن مخاصمات معاصر، پیامدهای گسترده‌ای بر نسل‌های مختلف کودکان بر جای گذاشته و آینده آنان را

تحت تأثیر قرار داده است. به اعتقاد این پژوهشگران، تصویب اسناد متعدد بین‌المللی و منطقه‌ای، افزایش نقش سازمان‌های بین‌المللی و رشد آگاهی افکار عمومی جهانی نسبت به وضعیت کودکان در مناطق جنگی، موجب شده است که حمایت از حقوق کودکان به یکی از اصول پذیرفته‌شده حقوق بین‌الملل معاصر تبدیل شود. با این وجود، کودکان همچنان نیازمند حمایت‌های مؤثرتر و اقدامات عملی جامعه جهانی در برابر پیامدهای مخاصمات مسلحانه هستند.

بررسی پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که بیشتر مطالعات پیشین بر موضوعاتی نظیر صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری، امکان تعقیب جنایات ارتكابی در فلسطین، مفهوم نسل‌کشی و حمایت کلی از حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه تمرکز داشته‌اند. با این حال، موضوع چالش‌های احراز صلاحیت سرزمینی، شخصی و جهانی دولت‌ها در رسیدگی به نقض حقوق کودکان در جریان درگیری‌های حماس و اسرائیل، به‌ویژه از منظر اسناد بین‌المللی و قواعد حقوق بین‌الملل، کمتر مورد بررسی مستقل قرار گرفته است. از این‌رو، پژوهش حاضر می‌کوشد با تبیین ابعاد مختلف صلاحیت دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی در این زمینه، بخشی از خلأ موجود در ادبیات پژوهشی را پوشش داده و درک روشن‌تری از سازوکارهای حقوقی حمایت از کودکان آسیب‌دیده در غزه ارائه دهد.

۲- مفاهیم صلاحیت دولت‌ها در حقوق بین‌الملل

۲-۱- حقوق و تکالیف دولت‌ها

کنوانسیون مونته‌ویدئو مصوب ۲۶ دسامبر ۱۹۳۳ که از مهم‌ترین اسناد حقوق بین‌الملل در زمینه شناسایی دولت‌ها به شمار می‌رود، معیارهای اساسی لازم برای دولت بودن را مشخص کرده است. بر اساس این کنوانسیون، هر دولت باید دارای چهار عنصر اصلی باشد: نخست، جمعیت دائمی که تعداد ساکنان ثابت آن بر افراد موقت و گذری غلبه داشته باشد؛ دوم، سرزمین معین و مشخص که هرچند وسعت حداقلی آن در کنوانسیون تعیین نشده است، اما وجود قلمرو سرزمینی معین ضروری تلقی می‌شود؛ سوم، حکومت مستقر و کارآمد که توانایی اعمال حاکمیت و کنترل مؤثر بر قلمرو و جمعیت خود را داشته باشد؛ و چهارم، توانایی برقراری روابط بین‌المللی و دیپلماتیک با سایر دولت‌ها.

۲-۲- امکان سنجی تعقیب داخلی جنایات ارتكابی در غزه

از منظر صلاحیت کیفری داخلی، جنایات بین‌المللی ارتكابی در غزه می‌تواند به دلایل مختلف در حوزه صلاحیت چندین دولت قرار گیرد. ممکن است جرم در قلمرو سرزمینی یک دولت واقع شده باشد، مرتکب یا قربانی از اتباع آن کشور محسوب شوند، یا اینکه آثار و پیامدهای جرم منافع حیاتی و اساسی آن دولت را تحت تأثیر قرار داده باشد. افزون بر این، برخی جنایات به دلیل شدت و گستردگی خود، نه تنها منافع یک دولت خاص، بلکه منافع مشترک جامعه جهانی را تهدید می‌کنند و به همین دلیل واکنش تمامی دولت‌ها را برمی‌انگیزند. در چنین شرایطی، دولت‌ها می‌توانند با استناد به مبانی مختلف صلاحیتی، خود را برای رسیدگی و مجازات مرتکبان صالح بدانند. از این‌رو، نظام حقوق کیفری بین‌المللی مجموعه‌ای از معیارها و اصول متنوع را برای اعمال صلاحیت پیش‌بینی کرده است.

یکی از مهم‌ترین این اصول، اصل صلاحیت جهانی است. بر مبنای این اصل، دادگاه‌های ملی صرفاً محدود به رسیدگی به جرایمی نیستند که در قلمرو آن کشور یا توسط اتباع آن ارتکاب یافته باشد، بلکه می‌توانند نسبت به برخی جرایم بین‌المللی

مهم از جمله جنایات جنگی، نسل کشی و جنایات علیه بشریت نیز اعمال صلاحیت کنند. فلسفه این اصل بر این مبنا استوار است که برخی رفتارهای مجرمانه چنان وجدان بشریت را جریحه‌دار می‌کنند که مقابله با آنها مسئولیتی مشترک برای همه دولت‌ها محسوب می‌شود. به همین دلیل، مرتکبان این جنایات نباید بتوانند با خروج از قلمرو یک کشور از تعقیب و مجازات مصون بمانند. اصل صلاحیت جهانی در واقع نوعی گسترش قلمرو صلاحیت کیفری دولت‌ها است و به آنان اجازه می‌دهد درباره جرایمی رسیدگی کنند که نه در قلمرو سرزمینی آنها رخ داده، نه مرتکب یا بزه‌دیده از اتباع آنها بوده‌اند و نه جرم علیه منافع اساسی آن کشور صورت گرفته است. با این حال، اعمال این صلاحیت مستلزم وجود دو شرط اساسی است: نخست آنکه جرم مورد نظر در اسناد و معاهدات بین‌المللی به عنوان جرم بین‌المللی شناخته شده باشد و دوم آنکه قانون داخلی دولت اعمال‌کننده صلاحیت نیز آن رفتار را جرم‌انگاری کرده باشد. در خصوص جنایات ارتكابی در غزه، هرچند مقرراتی همچون کنوانسیون چهارم ژنو و پروتکل‌های الحاقی مبنای حقوقی لازم را فراهم کرده‌اند، اما کشورهایی که قصد تعقیب عاملان این جنایات را دارند، باید سازوکارهای لازم را در قوانین داخلی خود پیش‌بینی کنند. نمونه بارز این رویکرد، قانون مصوب بلژیک در سال ۱۹۹۳ است که به محاکم آن کشور اجازه رسیدگی به موارد نقض شدید حقوق بشر و جرایم جنگی را بدون توجه به محل وقوع جرم اعطا کرده است (Heidarian Dowlatabadi & Babukani, 1404, p. 183-216).

۳-۲- امکان تعقیب جنایات ارتكابی براساس صلاحیت سرزمینی و شخصی

صلاحیت سرزمینی از قدیمی‌ترین و پذیرفته‌شده‌ترین مبانی صلاحیت در حقوق بین‌الملل کیفری محسوب می‌شود. مطابق این اصل، هر دولت نسبت به جرایمی که در قلمرو زمینی، دریایی یا هوایی آن ارتکاب می‌یابد دارای صلاحیت رسیدگی است. با این حال، محدود کردن صلاحیت دولت‌ها به قلمرو سرزمینی موجب می‌شود بسیاری از جرایم ارتكابی در خارج از کشور بدون پاسخ باقی بمانند. به همین دلیل، نظام‌های حقوقی معاصر علاوه بر صلاحیت سرزمینی، صلاحیت‌های فرامرزی دیگری را نیز شناسایی کرده‌اند تا امکان تعقیب برخی جرایم خارج از قلمرو ملی فراهم شود. با وجود این، تجربه نشان داده است که اتکا به اصول سنتی صلاحیت، پاسخگوی مقابله با جنایات گسترده بین‌المللی نیست. محدودیت‌های ناشی از شرایط اعمال این صلاحیت‌ها، در بسیاری موارد مانع تعقیب مؤثر مرتکبان جنایات بین‌المللی شده است. در خصوص وضعیت غزه نیز به نظر می‌رسد اعمال صلاحیت سرزمینی یا شخصی با موانع جدی روبه‌رو باشد؛ زیرا نه دولت فلسطین در شرایط فعلی توانایی کافی برای رسیدگی مؤثر به این جنایات را دارد و نه انتظار می‌رود رژیم اشغالگر اسرائیل نسبت به تعقیب مقامات و نیروهای خود اقدام کند. همچنین اتکا به صلاحیت شخصی یا حمایتی سایر دولت‌ها نیز در عمل با محدودیت‌های فراوان مواجه است و نمی‌تواند تضمین‌کننده اجرای عدالت باشد (Seyfi & Ibrahimgol, 2024, pp. 110-114).

۴-۲- امکان تعقیب جنایات ارتكابی براساس اصل صلاحیت جهانی

هرچند صلاحیت‌های سنتی نقش مهمی در نظام کیفری بین‌المللی دارند، اما برای مقابله با جرایمی که آثار آنها کل جامعه جهانی را متأثر می‌سازد کافی نیستند. به همین دلیل اصل صلاحیت جهانی شکل گرفت تا امکان تعقیب مرتکبان جنایات بسیار سنگین بدون توجه به معیارهای متعارف صلاحیتی فراهم شود. بر اساس این اصل، هر دولت می‌تواند عاملان برخی جرایم بین‌المللی را تحت تعقیب قرار دهد؛ حتی اگر هیچ ارتباط سرزمینی یا شخصی با جرم نداشته باشد. با این

وجود، درباره نحوه اعمال این اصل اجماع کاملی میان دولت‌ها وجود ندارد و رویه‌های متفاوتی در این زمینه شکل گرفته است. برخی کشورها از مدل صلاحیت جهانی مطلق پیروی می‌کنند، در حالی که برخی دیگر صلاحیت جهانی را منوط به شرایط خاص یا حضور متهم در قلمرو خود می‌دانند. افزون بر این، استناد به عرف بین‌المللی برای تعقیب جنایاتی مانند نسل‌کشی یا جنایت علیه بشریت نیز با چالش‌های حقوقی متعددی مواجه است؛ زیرا هم در خصوص منشأ عرفی صلاحیت جهانی و هم درباره نحوه اجرای آن در محاکم داخلی، اتفاق نظر روشنی وجود ندارد. همچنین در خصوص جرم تجاوز نیز تاکنون سابقه قابل توجهی از اعمال صلاحیت جهانی توسط دادگاه‌های ملی مشاهده نشده و رسیدگی به این جرم عمدتاً در چارچوب سازوکارهای بین‌المللی دنبال شده است (Momtaz, 2000, p. 163).

۵-۲- امکان سنجی تعقیب بین‌المللی جنایات ارتكابی در غزه

جامعه بین‌المللی همواره نسبت به مجازات مرتکبان جنایات سنگین بین‌المللی حساسیت ویژه‌ای نشان داده است؛ زیرا این جرایم نه تنها حقوق قربانیان، بلکه وجدان جمعی بشریت را نیز خدشه‌دار می‌کنند. از آنجا که بسیاری از این جنایات با حمایت یا مشارکت دولت‌ها ارتکاب می‌یابند، تعقیب عاملان آنها از طریق دادگاه‌های داخلی غالباً با دشواری‌های فراوان همراه است. در چنین شرایطی، بهره‌گیری از سازوکارهای بین‌المللی می‌تواند راهکار مؤثرتری برای تحقق عدالت باشد.

۶-۲- تعقیب جنایات ارتكابی در غزه با تشکیل دادگاه‌های اختصاصی یا مختلط

شورای امنیت سازمان ملل متحد در برخی موارد با استناد به مواد ۳۹ و ۴۱ منشور، نقض گسترده حقوق بشر دوستانه را تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی تلقی کرده و برای مقابله با آن اقدام به تأسیس دادگاه‌های کیفری ویژه نموده است. دادگاه‌های کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا از مهم‌ترین نمونه‌های این رویکرد به شمار می‌روند (Momtaz, 2000, p. 164). با وجود اهمیت این الگو، درباره مشروعیت اختیار شورای امنیت در ایجاد نهادهای قضایی بین‌المللی همواره دیدگاه‌های متفاوتی مطرح بوده است. افزون بر این، پس از تشکیل دیوان کیفری بین‌المللی و پیش‌بینی امکان ارجاع وضعیت‌های مجرمانه از سوی شورای امنیت به این دیوان، ضرورت ایجاد دادگاه‌های اختصاصی تا حد زیادی کاهش یافته است. در واقع شورای امنیت می‌تواند بدون نیاز به تأسیس نهاد جدید، وضعیت‌های مورد نظر را برای تحقیق و تعقیب به دیوان کیفری بین‌المللی ارجاع دهد. از سوی دیگر، تشکیل دادگاه اختصاصی مستلزم آن است که شورای امنیت ابتدا وضعیت موجود را تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی تشخیص داده و سپس اعضای شورا بدون اعمال حق وتو درباره آن به توافق برسند. با توجه به حمایت سیاسی برخی اعضای دائم شورای امنیت از اسرائیل، به‌ویژه ایالات متحده آمریکا، تحقق چنین شرایطی چندان محتمل به نظر نمی‌رسد. همچنین تشکیل دادگاه‌های مختلط نیز نیازمند همکاری دولت محل وقوع جنایات و سازمان ملل متحد است؛ امری که با توجه به ماهیت منازعه غزه و احتمال عدم همکاری اسرائیل، با موانع جدی روبه‌رو خواهد بود. از این‌رو، تشکیل دادگاه اختصاصی یا مختلط برای رسیدگی به جنایات ارتكابی در غزه در شرایط کنونی با دشواری‌های حقوقی و سیاسی فراوانی همراه است و تحقق آن چندان واقع‌بینانه به نظر نمی‌رسد (Razavi, 2010, p. 216).

۷-۲- تعقیب جنایات ارتكابی در غزه با اعمال صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی

دیوان بین‌المللی کیفری نخستین دادگاه دائمی کیفری بین‌المللی است که بر اساس اساس‌نامه رم مصوب ۱۹۹۸ تأسیس شد و از اول ژوئیه ۲۰۰۲ فعالیت خود را آغاز کرد. این دیوان در شهر لاهه هلند مستقر بوده و با هدف تعقیب و مجازات مرتکبان مهم‌ترین جنایات بین‌المللی ایجاد شده است. تشکیل این نهاد در واقع ادامه روند ایجاد دادگاه‌های کیفری بین‌المللی موقت پس از جنگ‌های جهانی و نیز دادگاه‌های اختصاصی یوگسلاوی سابق و رواندا محسوب می‌شود.

مطابق ماده ۱ اساس‌نامه رم، صلاحیت دیوان جنبه تکمیلی دارد؛ بدین معنا که مسئولیت اصلی تحقیق، تعقیب و مجازات مرتکبان جنایات بین‌المللی بر عهده محاکم داخلی دولت‌ها است و دیوان تنها زمانی مداخله می‌کند که دولت ذی‌ربط قادر یا مایل به رسیدگی واقعی و مؤثر به این جرایم نباشد. بنابراین، اصل بر اولویت صلاحیت محاکم ملی است و صلاحیت دیوان در جایگاه مکمل نظام‌های قضایی داخلی قرار می‌گیرد.

بر اساس ماده ۵ اساس‌نامه رم، صلاحیت موضوعی دیوان محدود به چهار دسته از مهم‌ترین جرایم بین‌المللی است که عبارت‌اند از:

الف) جرم نسل‌کشی؛

ب) جنایات علیه بشریت؛

ج) جنایات جنگی؛

د) جنایت تجاوز.

همچنین مطابق بند ۱ ماده ۲۵ اساس‌نامه، دیوان صرفاً نسبت به اشخاص حقیقی صلاحیت کیفری دارد و نمی‌تواند دولت‌ها یا سایر اشخاص حقوقی را مورد تعقیب قرار دهد. از این رو مسئولیت کیفری بین‌المللی در چارچوب دیوان متوجه افرادی است که به‌عنوان مباشر، آمر، معاون یا شریک در ارتکاب جرایم بین‌المللی نقش داشته‌اند.

مطابق ماده ۱۳ اساس‌نامه رم، اعمال صلاحیت دیوان از سه طریق امکان‌پذیر است:

الف) ارجاع وضعیت از سوی یک دولت عضو اساس‌نامه به دادستان دیوان؛

ب) ارجاع وضعیت از سوی شورای امنیت سازمان ملل متحد بر اساس فصل هفتم منشور ملل متحد؛

ج) آغاز تحقیقات توسط دادستان دیوان به ابتکار خود و بر مبنای اطلاعات و گزارش‌های دریافتی.

علاوه بر این، ماده ۱۲ اساس‌نامه شرایط لازم برای اعمال صلاحیت دیوان را مشخص کرده است. بر این اساس:

۱- هر دولتی که به اساس‌نامه رم ملحق شود، صلاحیت دیوان را نسبت به جرایم موضوع اساس‌نامه می‌پذیرد.

۲- در موارد ارجاع دولت عضو یا اقدام دادستان، دیوان زمانی صلاحیت اعمال خواهد کرد که یا جرم در قلمرو دولت عضو ارتکاب یافته باشد یا مرتکب جرم تبعه یکی از دولت‌های عضو باشد.

۳- دولت غیر عضو نیز می‌تواند از طریق ارائه اعلامیه رسمی به دبیرخانه دیوان، صلاحیت دیوان را نسبت به یک وضعیت یا پرونده خاص بپذیرد.

در ارتباط با جنایات ارتكابی در غزه، موضوع صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اگرچه اسرائیل عضو اساس‌نامه رم نیست، اما از آنجا که دولت فلسطین در سال ۲۰۱۵ به اساس‌نامه رم ملحق شده و صلاحیت

دیوان را پذیرفته است، امکان اعمال صلاحیت دیوان نسبت به جرایمی که در سرزمین فلسطین، از جمله نوار غزه، کرانه باختری و بیت المقدس شرقی ارتکاب یافته‌اند، فراهم شده است. بر همین مبنا، دادستان دیوان تحقیقات خود را درباره وضعیت فلسطین آغاز کرده و ادعاهای مربوط به ارتکاب جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت از سوی تمامی طرف‌های درگیر را مورد بررسی قرار داده است. با وجود این، اعمال مؤثر صلاحیت دیوان با چالش‌هایی از جمله عدم همکاری برخی دولت‌ها، دشواری دسترسی به متهمان و ملاحظات سیاسی حاکم بر روابط بین‌الملل مواجه است. همچنین ارجاع موضوع از سوی شورای امنیت سازمان ملل متحد نیز به دلیل امکان استفاده اعضای دائم از حق وتو، همواره با محدودیت‌های سیاسی روبه‌رو بوده است. با این حال، دیوان بین‌المللی کیفری همچنان مهم‌ترین سازوکار قضایی بین‌المللی برای تعقیب و مجازات مرتکبان جنایات بین‌المللی در غزه به شمار می‌رود و می‌تواند نقش مهمی در مقابله با بی‌کیفرمانی و تحقق عدالت کیفری بین‌المللی ایفا کند (Shirzad, 1389, p. 92).

۳- یافته‌های پژوهش

۳-۱- مبنای مسئولیت بین‌المللی دولت‌های ثالث

مسئولیت یکی از مباحث مهم در حقوق بین‌الملل معاصر، مسئولیت دولت‌هایی است که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در ارتکاب اعمال متخلفانه بین‌المللی توسط سایر دولت‌ها نقش دارند. توسعه قواعد مربوط به مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها موجب شده است که صرفاً دولت مرتکب فعل متخلفانه مسئول شناخته نشود، بلکه دولت‌هایی که از طریق حمایت، همکاری، تشویق یا مساعدت در ارتکاب چنین اعمالی نقش آفرینی می‌کنند نیز در شرایط خاص دارای مسئولیت بین‌المللی باشند. این مسئله به‌ویژه در موارد نقض گسترده حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه از اهمیت بیشتری برخوردار است.

۳-۲- طرح ۲۰۰۱ مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها

موضوع مسئولیت ناشی از کمک و مساعدت در ارتکاب اعمال متخلفانه بین‌المللی نخستین بار در ماده ۲۷ پیش‌نویس مسئولیت دولت‌ها که توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل در سال ۱۹۷۸ تهیه شده بود، مورد توجه قرار گرفت. بر اساس این ماده، هرگاه ثابت شود دولتی در ارتکاب یک عمل متخلفانه بین‌المللی توسط دولت دیگر نقش حمایتی یا کمکی داشته است، این رفتار خود می‌تواند موجب مسئولیت بین‌المللی آن دولت شود؛ حتی اگر اقدام مزبور به‌تنهایی ناقض تعهدی مستقل برای آن دولت نباشد. کمیسیون حقوق بین‌الملل در تفسیر این ماده تصریح کرده است که رفتار دولت ثالث باید در حد کمک، حمایت یا مساعدت باقی بماند. در صورتی که میزان مشارکت دولت از این حدود فراتر رود، موضوع صرفاً به کمک یا مساعدت محدود نخواهد بود، بلکه می‌تواند به سطح مشارکت مؤثر و همکاری مستقیم در ارتکاب عمل متخلفانه بین‌المللی ارتقا یابد. در چنین وضعیتی، مسئولیت دولت مشارکت‌کننده نیز متناسب با میزان دخالت آن قابل بررسی خواهد بود (Shirzad, 1389, p. 98).

در نسخه نهایی طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها که در سال ۲۰۰۱ توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل تدوین شد، موضوع مسئولیت دولت‌های ثالث در مواد ۱۶، ۱۷ و ۱۸ مورد توجه قرار گرفت. در میان این مقررات، ماده ۱۶ از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بر اساس این ماده، هرگاه دولتی با علم و آگاهی نسبت به شرایط وقوع یک عمل متخلفانه

بین‌المللی، به دولت دیگر در ارتکاب آن کمک یا مساعدت کند، مسئولیت بین‌المللی خواهد داشت؛ مشروط بر آنکه عمل مورد نظر، در صورت ارتکاب توسط همان دولت کمک‌کننده نیز از منظر حقوق بین‌الملل یک فعل متخلفانه محسوب شود. در نتیجه، آگاهی دولت از ماهیت غیرقانونی رفتار و وجود رابطه مؤثر میان کمک ارائه‌شده و ارتکاب تخلف، از مهم‌ترین شرایط تحقق مسئولیت بین‌المللی در این زمینه به شمار می‌رود (Ibrahimgol, 1391, p. 114).

۳-۳- کنوانسیون سلاح‌های بیولوژیک

کنوانسیون منع توسعه، تولید و انباشت سلاح‌های بیولوژیک و سمی یکی از مهم‌ترین اسناد بین‌المللی در حوزه کنترل تسلیحات کشتار جمعی محسوب می‌شود. مطابق ماده نخست این کنوانسیون، دولت‌های عضو متعهد شده‌اند که تحت هیچ شرایطی به تولید، توسعه، نگهداری، انباشت یا استفاده از تسلیحات بیولوژیک مبادرت نورزند. علاوه بر این، ماده ۳ کنوانسیون دولت‌های عضو را موظف می‌کند که از انتقال مستقیم یا غیرمستقیم این نوع تسلیحات به سایر دولت‌ها خودداری کرده و همچنین از هرگونه کمک، تشویق یا ترغیب دیگر کشورها برای تولید، تحصیل یا استفاده از چنین سلاح‌هایی پرهیز نمایند. بنابراین تعهدات مقرر در این کنوانسیون تنها ناظر بر رفتار مستقیم دولت‌ها نیست، بلکه آنان را مکلف می‌سازد از هرگونه مشارکت غیرمستقیم در گسترش این تسلیحات نیز جلوگیری کنند. بر همین اساس، چنانچه دولتی با صدور تجهیزات، فناوری یا امکانات مرتبط با سلاح‌های بیولوژیک به کشوری که درگیر محاصره مسلحانه است، زمینه ارتکاب نقض‌های جدی حقوق بین‌الملل را فراهم سازد، چنین اقدامی می‌تواند به‌عنوان نوعی مساعدت در ارتکاب رفتارهای مغایر با حقوق بین‌الملل تلقی شود. از این منظر، مسئولیت بین‌المللی دولت‌های تأمین‌کننده تجهیزات و فناوری‌های ممنوعه نیز قابل طرح خواهد بود (Gibney & Others, 1999, p. 287).

۳-۴- اسناد بین‌المللی مربوط به حقوق بشردوستانه

یکی از بنیادی‌ترین اصول حقوق بین‌الملل بشردوستانه، تعهد دولت‌ها به رعایت و تضمین رعایت قواعد بشردوستانه است. این اصل در ماده مشترک نخست کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ و همچنین ماده نخست پروتکل الحاقی اول مورد تصریح قرار گرفته است. بر اساس رویه دولت‌ها و دیدگاه غالب حقوقی، این تعهد امروزه به‌عنوان یکی از قواعد عرفی حقوق بین‌الملل شناخته می‌شود و در تمامی مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیر بین‌المللی قابلیت اعمال دارد. مطابق این اصل، دولت‌ها نه تنها موظف به رعایت مقررات حقوق بشردوستانه در رفتار خود هستند، بلکه باید اجرای این قواعد را نیز تضمین کنند. به بیان دیگر، تعهد دولت‌ها صرفاً جنبه سلبی نداشته و محدود به خودداری از نقض مقررات نیست، بلکه آنان موظف‌اند اقدامات لازم را برای جلوگیری از نقض این قواعد توسط سایر بازیگران نیز اتخاذ نمایند. تعهد به تضمین رعایت حقوق بین‌الملل بشردوستانه، نوعی تعهد ویژه در نظام حقوق بین‌الملل محسوب می‌شود. بر اساس این تعهد، دولت‌ها علاوه بر مسئولیت ناشی از اعمال خود، در برابر رفتار سایر دولت‌ها و بازیگران مؤثر نیز دارای مسئولیت‌هایی هستند. از این رو، دولت‌ها مکلف‌اند شرایط لازم را برای اجرای مؤثر مقررات بشردوستانه فراهم آورده و در برابر موارد نقض این قواعد واکنش مناسب نشان دهند. همچنین آنان باید از هرگونه همکاری یا حمایتی که منجر به استمرار نقض‌های جدی حقوق بشردوستانه می‌شود، اجتناب کنند (Sabeti, 1378, p. 185).

در ارتباط با نقض قواعد حقوق بشردوستانه، دو نوع مسئولیت قابل شناسایی است. نخست، مسئولیت کیفری بین‌المللی که چارچوب آن در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی تبیین شده است. دوم، مسئولیت غیرکیفری دولت‌ها که در طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها مصوب سال ۲۰۰۱ کمیسیون حقوق بین‌الملل مورد توجه قرار گرفته است. در نظام مسئولیت کیفری بین‌المللی، چهار دسته اصلی از جرایم بین‌المللی به عنوان شدیدترین موارد نقض حقوق بین‌الملل شناخته می‌شوند که عبارت‌اند از: نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت، جنایات جنگی و جنایت تجاوز. ارتکاب هر یک از این جرایم می‌تواند موجب مسئولیت کیفری فردی اشخاص مرتکب شود و زمینه تعقیب آنان را در مراجع بین‌المللی فراهم سازد. در مقابل، در حوزه مسئولیت غیرکیفری، نقض سایر تعهدات بین‌المللی و قواعد حقوق بشردوستانه که بسیاری از آنها امروزه در زمره قواعد آمره حقوق بین‌الملل قرار گرفته‌اند، موجب مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها خواهد شد. در این موارد، دولت ناقض موظف به جبران خسارات، توقف رفتار متخلفانه و ارائه تضمین‌های لازم برای عدم تکرار آن خواهد بود.

بنابراین، در موارد نقض حقوق بین‌الملل بشردوستانه، مسئولیت می‌تواند هم متوجه اشخاص حقیقی و هم متوجه دولت‌ها باشد. مطابق ماده ۲۵ اساسنامه رم، مسئولیت کیفری بین‌المللی در خصوص جرایم چهارگانه بر عهده اشخاص حقیقی قرار می‌گیرد. این اشخاص ممکن است به عنوان مباشر جرم، آمر، محرک، معاون یا شریک در ارتکاب جرم شناخته شوند. همچنین براساس مواد ۲۷ و ۲۸ اساسنامه، جایگاه رسمی افراد و برخورداری آنان از مصونیت‌های سیاسی یا اداری مانع اعمال صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی نخواهد بود. در مقابل، در مواردی که نقض‌های صورت گرفته واجد وصف کیفری بین‌المللی نباشد، مسئولیت ناشی از آن متوجه دولت‌ها و نهادهای عمومی خواهد بود (Ziaei Bigdeli, 1380, pp. 96-100).

۳-۵- رویه دولت‌ها

یکی از مصادیق مهم مسئولیت دولت‌های ثالث، اعطای کمک‌های مالی، تسلیحاتی و نظامی یا به‌طور کلی، کمک‌های مادی است که دولت دریافت‌کننده آن‌ها را در جهت نقض تعهدات بین‌المللی علیه دولت ثالث یا برای سرکوب شورشیان در جریان یک مداخله داخلی به کار گیرد. موارد بسیاری از رویه دولت‌ها در خصوص این نوع کمک‌ها و محکومیت آن موجود است که در این قسمت، تعدادی از آن ذکر می‌شود:

بند ۵ ماده ۲ منشور ملل متحد که از اعضا می‌خواهد از کمک به کشوری که سازمان ملل متحد علیه آن اقدامات احتیاطی یا قهری اتخاذ می‌نماید خودداری نمایند، نشان می‌دهد که دولت‌های تصویب‌کننده منشور، بر این عقیده‌اند که تسهیل اقدامات دولتی که سازمان ملل متحد، به دلیل ارتکاب تجاوز یا نقض صلح و امنیت بین‌المللی، علیه آن اقدامات قهری یا احتیاطی به عمل می‌آورد، مغایر با اهداف منشور و حقوق بین‌الملل به‌طور کلی است و باید از آن اجتناب شود. این عقیده بر همان فلسفه‌ای مبتنی است که مبنای قاعده مسئولیت ناشی از معاونت در نقض حقوق بین‌الملل است (Shirzad, 1389, pp. 90-91).

۳-۶- رویه قضایی بین‌المللی

یکی از مهم‌ترین جلوه‌های مسئولیت دولت‌های ثالث، ارائه انواع حمایت‌های مالی، نظامی، تسلیحاتی و سایر کمک‌های مادی به دولت‌هایی است که از این امکانات در جهت نقض تعهدات بین‌المللی خود استفاده می‌کنند. در بسیاری از موارد،

دولت دریافت‌کننده این حمایت‌ها از تجهیزات و امکانات فراهم‌شده برای ارتکاب اعمالی بهره می‌گیرد که با قواعد حقوق بین‌الملل مغایرت دارد یا در جریان مخاصمات داخلی برای سرکوب مخالفان و گروه‌های شورشی مورد استفاده قرار می‌گیرد. بررسی عملکرد دولت‌ها در عرصه بین‌المللی نشان می‌دهد که نمونه‌های متعددی از محکومیت چنین رفتارهایی در اسناد و رویه‌های بین‌المللی وجود دارد. در این زمینه، بند پنجم ماده دوم منشور ملل متحد اهمیت ویژه‌ای دارد. مطابق این مقرر، اعضای سازمان ملل متحد موظف‌اند از ارائه هرگونه کمک به دولتی که شورای امنیت یا سایر ارکان صلاحیت‌دار سازمان ملل متحد علیه آن اقدامات قهری یا پیشگیرانه اتخاذ کرده‌اند، خودداری کنند. این حکم بیانگر آن است که دولت‌های تدوین‌کننده منشور بر این باور بوده‌اند که هرگونه همکاری با دولتی که به دلیل تهدید صلح، نقض صلح یا ارتکاب عمل تجاوزکارانه مورد اقدام سازمان ملل قرار گرفته است، با اهداف و اصول بنیادین منشور ناسازگار است. در واقع، این رویکرد مبتنی بر همان منطقی است که مسئولیت ناشی از مشارکت یا معاونت در نقض حقوق بین‌الملل را توجیه می‌کند (Momenirad, 1402, pp. 2-7).

۷-۳- حقوق کودک در مخاصمات مسلحانه با توجه به حقوق بشردوستانه

حقوق بین‌الملل بشردوستانه مجموعه‌ای از قواعد و اصولی است که هدف اصلی آن حفظ کرامت انسانی و کاهش آلام ناشی از مخاصمات مسلحانه است. این قواعد بدون توجه به تابعیت، نژاد، مذهب یا وابستگی سیاسی افراد، نسبت به تمامی اشخاصی که تحت تأثیر جنگ قرار می‌گیرند اعمال می‌شود. حمایت بشردوستانه در مفهوم خاص خود به مصون نگه داشتن جمعیت غیرنظامی از آثار مستقیم عملیات نظامی اشاره دارد. این حمایت شامل تعهداتی نظیر ممنوعیت حمله به غیرنظامیان، جلوگیری از تخریب اموال غیرنظامی و فراهم ساختن شرایط لازم برای بقا و امنیت آنان است. در مفهوم گسترده‌تر، حمایت بشردوستانه مبتنی بر اصل برابری انسان‌ها بوده و تمامی افراد را بدون هرگونه تبعیض از حیث جنسیت، نژاد، زبان، مذهب یا سایر ویژگی‌های فردی در بر می‌گیرد. از این منظر، کودکان به دلیل آسیب‌پذیری بیشتر، نیازمند حمایت‌های ویژه و گسترده‌تری هستند (Morvat, 1385, p. 14).

۸-۳- اقدامات جامعه جهانی به منظور تضمین حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه

تعهدات دولت‌ها در حوزه حقوق بشر و حمایت از کودکان را می‌توان در سه دسته کلی طبقه‌بندی کرد. نخست، تعهد به احترام که بر اساس آن دولت‌ها موظف‌اند از هرگونه مداخله یا محدودیت غیرقانونی در بهره‌مندی افراد از حقوق بنیادین خود اجتناب کنند.

دوم، تعهد به حمایت است. مطابق این تعهد، دولت‌ها باید از حقوق افراد در برابر تعرض سایر اشخاص، گروه‌ها یا نهادها محافظت کرده و از طریق سازوکارهای حقوقی، اجرایی و امنیتی، زمینه بهره‌مندی مؤثر آنان از حقوقشان را فراهم آورند. سومین دسته، تعهد به تحقق یا اعمال حقوق بشر است. در این چارچوب، دولت‌ها مکلف‌اند اقدامات لازم و مؤثری را برای تحقق عملی حقوق افراد اتخاذ کنند. این اقدامات می‌تواند از طریق تأمین امکانات، ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی و نیز تسهیل دسترسی افراد به حقوق و خدمات اساسی صورت گیرد. در زمینه حقوق کودکان نیز این سه نوع

تعهد، مبنای اقدامات دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی در حمایت از کودکان آسیب‌دیده از مخاصمات مسلحانه محسوب می‌شود (Momenirad, 1402, p. 2).

۹-۳- اصول حمایتی از کودکان جنگ در کنوانسیون حقوق کودک

کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ سازمان ملل متحد مهم‌ترین سند بین‌المللی در حوزه حمایت از حقوق کودکان به شمار می‌رود. این کنوانسیون که تقریباً از سوی تمامی کشورهای جهان پذیرفته شده است، مجموعه‌ای جامع از حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کودکان را مورد شناسایی قرار داده و دولت‌ها را به رعایت و تضمین این حقوق ملزم ساخته است.

مطابق ماده ۲ کنوانسیون، دولت‌های عضو متعهد هستند تمامی حقوق مقرر در این سند را بدون هرگونه تبعیض از حیث نژاد، رنگ، جنسیت، زبان، مذهب، عقاید سیاسی، منشأ ملی یا اجتماعی، وضعیت اقتصادی، معلولیت یا سایر ویژگی‌های فردی، برای تمامی کودکان تحت صلاحیت خود تضمین کنند. همچنین دولت‌ها موظف‌اند کودکان را در برابر هرگونه تبعیض یا مجازاتی که ناشی از عقاید، فعالیت‌ها یا وضعیت والدین و اعضای خانواده آنان باشد، مورد حمایت قرار دهند. مواد ۳ تا ۶ کنوانسیون نیز بر اصل رعایت منافع عالیه کودک، تضمین رفاه و رشد همه‌جانبه او و شناسایی حق ذاتی حیات تأکید دارند. بر اساس این مقررات، دولت‌ها مکلف‌اند شرایط لازم را برای بقا، رشد، سلامت و توسعه کودکان فراهم سازند (Zarneshan, 1399, p. 154).

حق حیات از بنیادی‌ترین حقوقی است که در این کنوانسیون مورد توجه قرار گرفته است. ماده ۶ به صراحت اعلام می‌کند که هر کودک دارای حق ذاتی زندگی است و دولت‌ها موظف‌اند حداکثر تلاش خود را برای حفظ بقا و رشد او به کار گیرند. از سوی دیگر، ماده ۱۲ کنوانسیون جایگاه ویژه‌ای در نظام حقوق کودک دارد. این ماده بر حق کودکان برای ابراز آزادانه دیدگاه‌های خود در تمامی موضوعات مرتبط با زندگی‌شان تأکید می‌کند. بر اساس این اصل، کودک متناسب با سن و میزان رشد فکری خود حق دارد نظراتش را بیان کند و این دیدگاه‌ها باید مورد توجه قرار گیرد. کنوانسیون همچنین به موضوع مشارکت کودکان در مخاصمات مسلحانه پرداخته است. ماده ۳۸ دولت‌ها را موظف می‌سازد تمامی اقدامات ممکن را برای جلوگیری از حضور افراد کمتر از پانزده سال در جنگ‌ها اتخاذ کنند. افزون بر این، دولت‌ها مکلف‌اند از کودکانی که در نتیجه مخاصمات مسلحانه آسیب دیده‌اند حمایت کرده و زمینه بازتوانی جسمی، روانی و اجتماعی آنان را فراهم آورند.

علاوه بر موارد فوق، کنوانسیون حقوق کودک بر ممنوعیت شکنجه، رفتارهای غیرانسانی، بازداشت خودسرانه و اعمال مجازات‌های شدید نسبت به کودکان تأکید دارد. مطابق ماده ۳۷، مجازات اعدام یا حبس ابد بدون امکان آزادی برای افراد زیر هجده سال ممنوع است. همچنین ضرورت برخورداری کودکان از دادرسی عادلانه، دسترسی به مشاوره حقوقی و جداسازی محل نگهداری آنان از بزرگسالان مورد توجه قرار گرفته است. حقوق مربوط به آزادی بیان، آزادی اندیشه، آزادی اجتماعات و مشارکت اجتماعی نیز در مواد مختلف این کنوانسیون مورد شناسایی قرار گرفته‌اند (William Schabas, 2006, p. 12).

کار کودک در سطح جهانی تدوین شده است. این سند بین‌المللی دولت‌های عضو را مکلف می‌سازد که در کوتاه‌ترین زمان ممکن اقدامات مؤثر و فوری را برای مقابله با این پدیده اتخاذ کنند. سازمان بین‌المللی کار در این کنوانسیون توجه ویژه‌ای به فعالیت‌هایی داشته است که با کرامت انسانی، سلامت جسمی و روانی کودکان منافات داشته و در شرایط عادی هیچ انسان متعارفی انجام آن‌ها را برای کودکان قابل قبول نمی‌داند. در بند «الف» ماده ۳ این کنوانسیون، کار اجباری به عنوان یکی از مصادیق بارز رفتارهای مشابه بردگی معرفی شده است (Iraqi, 1367, p. 162).

مطابق ماده ۲ کنوانسیون کار اجباری مصوب ۱۹۳۰، کار اجباری به هر نوع کار یا خدمتی اطلاق می‌شود که از شخصی تحت اجبار، تهدید یا ترس از مجازات مطالبه گردد و فرد مزبور بدون رضایت و اراده آزاد خود به انجام آن اقدام نکرده باشد. هرچند در این کنوانسیون برخی استثنائات نیز پیش‌بینی شده است، اما در تعریف کلی کار اجباری تفاوتی میان کودک و بزرگسال وجود ندارد. سازمان بین‌المللی کار در ادامه تلاش‌های خود برای مبارزه با این پدیده، در سال ۱۹۵۷ نیز کنوانسیون لغو کار اجباری را به تصویب رساند تا دولت‌ها را به اتخاذ تدابیر مؤثرتر برای از میان برداشتن این شیوه‌های بهره‌کشی ملزم کند. علاوه بر این، ماده ۳ پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک درباره فروش کودکان، فحشا و هرزه‌نگاری کودکان، دولت‌های عضو را موظف می‌کند که به کارگیری کودکان در فعالیت‌های اجباری را جرم‌انگاری کنند. کار اجباری کودکان می‌تواند اشکال گوناگونی داشته باشد، اما یکی از بارزترین نمونه‌های آن، استفاده اجباری از کودکان در درگیری‌ها و مخاصمات مسلحانه است که بند «الف» ماده ۳ کنوانسیون شماره ۱۸۲ نیز به صراحت به آن اشاره کرده است (Ghaffari Farsani, 1387, p. 244).

این پروتکل همچنین از دولت‌ها می‌خواهد از طریق نظارت مستمر، وضع قوانین مناسب و اتخاذ تدابیر اجرایی مؤثر، برای حذف کامل این گونه فعالیت‌ها اقدام کنند. از آنجا که اصل رعایت منافع عالیه کودک اقتضا می‌کند مشارکت افراد زیر هجده سال در جنگ‌ها محدود شود، جامعه بین‌المللی به تدریج درصدد افزایش سطح حمایت از کودکان برآمد. تجربه جنگ‌های خونین به‌ویژه در برخی کشورهای آفریقایی مانند رواندا، سودان و سومالی نشان داد که مقررات مندرج در ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک، که حداقل سن مشارکت در مخاصمات را پانزده سال تعیین کرده بود، نتوانسته از حضور گسترده کودکان در میدان‌های نبرد جلوگیری کند. در نتیجه، مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۰ پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک درباره مشارکت کودکان در مخاصمات مسلحانه را تصویب کرد. این سند حداقل سن مشارکت اجباری در جنگ را از پانزده سال به هجده سال افزایش داد و دولت‌ها را موظف ساخت تا استخدام و به کارگیری افراد زیر هجده سال در نیروهای مسلح را جرم‌انگاری کنند.

همچنین بر حمایت ویژه از داوطلبان زیر هجده سال و ممنوعیت جذب کودکان توسط گروه‌های مسلح غیردولتی تأکید شد. افزون بر این، در بیست‌وهفتمین اجلاس ویژه مجمع عمومی سازمان ملل متحد درباره کودکان که در سال ۲۰۰۲ برگزار شد، از دولت‌ها خواسته شد با پیوستن هرچه سریع‌تر به این پروتکل و همچنین مقاوله‌نامه شماره ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار، اقدامات مؤثرتری برای پایان دادن به پدیده کودک‌سربازی اتخاذ کنند. همچنین شورای امنیت سازمان ملل متحد در قطعنامه ۱۲۶۱ مصوب ۱۹۹۹، به صراحت استخدام و استفاده از کودکان در مخاصمات مسلحانه را محکوم کرد. بر همین اساس، پروتکل اختیاری سال ۲۰۰۰ یکی از مهم‌ترین اسناد بین‌المللی در جهت تقویت حمایت از کودکان در برابر آثار جنگ و خشونت به شمار می‌رود (Mosaffa, 1396, p. 99).

۱-۹-۳- کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو، ۱۹۴۹ و پروتکل‌های الحاقی ۱۹۷۷

حقوق بین‌الملل بشردوستانه مجموعه‌ای از قواعد و اصول حقوقی است که رفتار طرف‌های درگیر در مخاصمات مسلحانه را تنظیم کرده و درصدد کاهش آلام انسانی ناشی از جنگ است. این شاخه از حقوق بین‌الملل ضمن ایجاد محدودیت برای شیوه‌ها و ابزارهای جنگی، حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه را نیز در کانون توجه خود قرار می‌دهد. حمایت از کودکان به عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین گروه‌های انسانی، جایگاه ویژه‌ای در این نظام حقوقی دارد. جامعه بین‌المللی پس از جنگ جهانی اول به تدریج توجه خود را به وضعیت کودکان معطوف کرد، اما در خلال جنگ جهانی دوم، میلیون‌ها غیرنظامی از جمله شمار زیادی کودک قربانی خشونت‌های جنگی شدند. همین امر موجب شد پس از پایان جنگ، ضرورت تدوین قواعد جامع‌تر برای حمایت از غیرنظامیان بیش از پیش احساس شود. در نتیجه، کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو در سال ۱۹۴۹ به تصویب رسید که کنوانسیون چهارم آن به حمایت از اشخاص غیرنظامی در زمان جنگ اختصاص دارد. در این کنوانسیون و همچنین در پروتکل‌های الحاقی ۱۹۷۷، مقررات متعددی برای حمایت از کودکان پیش‌بینی شده است. از جمله مواد ۱۷، ۲۳، ۲۴، ۳۸، ۵۰، ۵۱، ۶۸ و ۷۹ کنوانسیون چهارم ژنو و همچنین مواد ۷۰، ۷۷ و ۷۸ پروتکل الحاقی اول، به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به وضعیت کودکان در جریان مخاصمات مسلحانه پرداخته‌اند. افزون بر این، مواد ۴ و ۶ پروتکل الحاقی دوم نیز حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه غیر بین‌المللی را مورد توجه قرار داده‌اند.

بر اساس ماده ۱۷ کنوانسیون چهارم ژنو، طرف‌های مخاصمه باید امکان خروج کودکان، زنان باردار و مادران دارای نوزاد را از مناطق محاصره‌شده فراهم کنند. ماده ۲۳ نیز دولت‌ها را موظف می‌کند عبور محموله‌های دارویی، بهداشتی و اقلام ضروری مورد نیاز کودکان را تسهیل نمایند. مطابق ماده ۲۴، دولت‌ها باید ترتیبی اتخاذ کنند که کودکان زیر پانزده سال که در نتیجه جنگ یتیم شده یا از خانواده خود جدا افتاده‌اند، بدون سرپرست باقی نمانند. همچنین باید شرایط لازم برای آموزش، نگهداری و تربیت آنان فراهم شود و در صورت امکان این وظیفه به افرادی واگذار گردد که از نظر فرهنگی، مذهبی و آموزشی با کودکان مذکور هماهنگی داشته باشند. در همین راستا، دولت‌های درگیر می‌توانند با انتقال این کودکان به کشورهای بی‌طرف یا تحت حمایت نهادهای بی‌طرف موافقت کنند، مشروط بر آنکه منافع و حقوق کودکان به طور کامل رعایت شود. علاوه بر این، اقدامات لازم برای شناسایی هویت کودکان و ثبت مشخصات آنان نیز باید صورت گیرد.

ماده ۵۰ کنوانسیون چهارم ژنو نیز وظایف ویژه‌ای را برای دولت اشغالگر پیش‌بینی کرده است. بر اساس این ماده، دولت اشغالگر موظف است از مؤسسات نگهداری و تربیت کودکان حمایت کند، امکان شناسایی هویت و ثبت وضعیت شخصی آنان را فراهم آورد و از هرگونه تغییر اجباری در هویت، تابعیت یا وابستگی اجتماعی کودکان خودداری نماید. همچنین در صورتی که خانواده یا نهادهای محلی قادر به نگهداری از کودکان نباشند، دولت اشغالگر باید ترتیبات لازم را برای سرپرستی و تربیت آنان فراهم سازد.

با وجود اهمیت فراوان این مقررات، برخی حقوق‌دانان معتقدند که کنوانسیون‌های ژنو در زمینه حمایت از کودکان با محدودیت‌هایی مواجه هستند. مهم‌ترین انتقاد وارد شده آن است که بخش عمده مقررات مزبور در اصل برای مخاصمات

مسلحانه بین‌المللی تدوین شده‌اند و در خصوص ممنوعیت مطلق استخدام یا به کارگیری کودکان در نیروهای مسلح از صراحت کافی برخوردار نیستند. افزون بر این، بسیاری از مقررات تنها دولت‌ها را به انجام «اقدامات ممکن» ملزم می‌کنند و همین امر در مواردی زمینه تفسیرهای متفاوت و حتی سوءاستفاده از مقررات حمایتی را فراهم ساخته است. از این‌رو، هرچند کنوانسیون‌های ژنو نقش مهمی در توسعه حمایت از کودکان داشته‌اند، اما همچنان نیازمند تکمیل و تقویت از طریق اسناد جدیدتر حقوق بشری و بشردوستانه هستند (Morvat, 1385, pp. 144-146).

نتیجه‌گیری

شروع جنگ مسلحانه، اعم از بین‌المللی و غیر بین‌المللی، همواره با نقض گسترده حقوق غیرنظامیان همراه بوده است و در این میان کودکان به دلیل آسیب‌پذیری جسمی و روانی، از مهم‌ترین قربانیان جنگ‌ها به شمار می‌روند. بررسی وضعیت کودکان در درگیری‌های اخیر غزه نشان می‌دهد که آنان در معرض شدیدترین اشکال نقض حقوق بنیادین خود قرار گرفته‌اند؛ نقض‌هایی که شامل قتل و جرح، آوارگی اجباری، محرومیت از خدمات درمانی و آموزشی، آسیب‌های روانی، بازداشت‌های غیرقانونی و محرومیت از کمک‌های بشردوستانه است.

از منظر حقوق بین‌الملل، توسل به زور، اشغال سرزمین و الحاق اراضی اشغالی، نقض آشکار اصول بنیادین منشور ملل متحد و قواعد عرفی حقوق بین‌الملل محسوب می‌شود. بند ۴ ماده ۲ منشور ملل متحد هرگونه تهدید یا توسل به زور علیه تمامیت ارضی و استقلال سیاسی دولت‌ها را ممنوع اعلام کرده و این اصل در اسناد مهمی همچون قطعنامه ۲۴۲۵ مجمع عمومی سازمان ملل متحد (اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل درباره روابط دوستانه میان دولت‌ها) و قطعنامه ۳۳۱۴ مجمع عمومی درباره تعریف تجاوز نیز مورد تأکید قرار گرفته است. از این‌رو، استمرار اشغال و اقدامات منجر به الحاق سرزمین‌های اشغالی می‌تواند مصداق نقض تعهدات بین‌المللی و در شرایطی حتی جنایت تجاوز تلقی شود.

مطابق گزارش‌های سازمان ملل متحد، شش مورد از شدیدترین نقض‌های حقوق کودکان در مخاصمات مسلحانه شامل سربازگیری و به کارگیری کودکان در درگیری‌ها، قتل و نقص عضو، حمله به مدارس و مراکز درمانی، ربایش، خشونت و سوءاستفاده جنسی و نیز محروم‌سازی از دسترسی به کمک‌های بشردوستانه است. تمامی این موارد آثار جبران‌ناپذیری بر زندگی کودکان برجای می‌گذارند و هیچ‌یک را نمی‌توان کم‌اهمیت‌تر از دیگری دانست. از این‌رو، جامعه جهانی و به‌ویژه شورای امنیت سازمان ملل متحد باید بدون اعمال استانداردهای دوگانه و رفتار گزینشی، نسبت به تمامی موارد نقض حقوق کودکان واکنش مؤثر و یکسان نشان دهند.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بسیاری از اعمال ارتكابی علیه کودکان در جریان درگیری‌های غزه می‌تواند در زمره جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و در مواردی مشمول عناوین مجرمانه بین‌المللی قرار گیرد. این دسته از جرایم به دلیل ماهیت و شدت خود، نه تنها علیه قربانیان مستقیم بلکه علیه کل جامعه بین‌المللی محسوب می‌شوند و از این‌رو مشمول صلاحیت جهانی هستند. بر این اساس، دولت‌ها می‌توانند در چارچوب قوانین داخلی و تعهدات بین‌المللی خود از سازوکارهای صلاحیت سرزمینی، شخصی، حمایتی و به‌ویژه صلاحیت جهانی برای تعقیب و مجازات مرتکبان این جرایم بهره گیرند.

با وجود این، بررسی سازوکارهای موجود نشان می‌دهد که اعمال صلاحیت توسط دادگاه‌های داخلی، به‌ویژه در چارچوب صلاحیت سرزمینی و شخصی، با محدودیت‌های جدی سیاسی، اجرایی و قضایی مواجه است. همچنین تشکیل دادگاه‌های

کیفری اختصاصی یا مختلط برای رسیدگی به جنایات ارتكابی در غزه، به دلیل موانع سیاسی موجود در شورای امنیت سازمان ملل متحد، چندان محتمل به نظر نمی‌رسد. در مقابل، دیوان بین‌المللی کیفری از ظرفیت حقوقی مناسب‌تری برای رسیدگی به این جرایم برخوردار است. عضویت دولت فلسطین در اساس‌نامه رم و پذیرش صلاحیت دیوان، این امکان را فراهم کرده است که از طریق ارجاع وضعیت فلسطین، اقدام دادستان یا سایر سازوکارهای پیش‌بینی‌شده در اساس‌نامه، تحقیقات و تعقیب کیفری مرتکبان احتمالی این جنایات صورت گیرد.

در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که نقض حقوق کودکان در درگیری‌های غزه، از منظر حقوق بین‌الملل بشردوستانه، حقوق بین‌الملل کیفری و حقوق بین‌الملل بشر، واجد مسئولیت بین‌المللی بوده و قابلیت تعقیب و رسیدگی قضایی را دارد. هرچند موانع سیاسی و اجرایی موجود ممکن است تحقق کامل عدالت را با دشواری مواجه سازد، اما بهره‌گیری از ظرفیت‌های دیوان بین‌المللی کیفری، اعمال صلاحیت جهانی توسط دولت‌ها و افزایش فشارهای حقوقی و سیاسی جامعه بین‌المللی می‌تواند نقش مؤثری در مقابله با بی‌کیفرمانی و حمایت از حقوق کودکان ایفا کند.

در نهایت، برای ارتقای حمایت از کودکان در مخاصمات مسلحانه، ضروری است دولت‌ها به پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک درباره مشارکت کودکان در مخاصمات مسلحانه ملحق شوند، دامنه حق شرط‌های خود را محدود سازند، همکاری مؤثرتری با کمیته حقوق کودک داشته باشند و از تمامی ظرفیت‌های ملی و بین‌المللی برای پیشگیری از نقض حقوق کودکان استفاده کنند. همچنین سازمان‌های بین‌المللی، نهادهای حقوق بشری و سازمان‌های غیردولتی باید نظارت مستمر و بی‌طرفانه‌ای بر وضعیت کودکان در مناطق درگیر داشته باشند و نسبت به تمامی اشکال خشونت، بهره‌کشی و سوءاستفاده از کودکان، بدون تبعیض و ملاحظات سیاسی، واکنش قاطع و مؤثر نشان دهند.

ملاحظات اخلاقی

این مقاله حامی مالی ندارد.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که تعارض منافع وجود ندارد و تمام مسائل اخلاق در پژوهش را که شامل پرهیز از سرقت ادبی، نشر و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شونده، سوء رفتار و غیره می‌شوند، به‌طور کامل رعایت شده است.

تعهد کپی رایت

طبق تعهد نویسندگان، حق کپی رایت (CC) رعایت شده است.

References

- Abraham-Gol, Alireza. (1391). *International Responsibility of the State*, Tehran: Shahr-e Danesh Institute for Legal Studies and Research. [In Persian]
- Bahreini, Jalal and Ramezani Qavamabadi, Mohammad-Hossein. (1402). "Feasibility of the International Criminal Court's Jurisdiction over the Situation in Palestine and Its Potential Consequences", *Public Law Studies Quarterly*, (1) [In Persian]
- Ghaffari Farsani, Behnam. (1387). A Review of the Convention on the Worst Forms of Child Labour, *Journal of the Faculty of Law and Political Science*, (38). [In Persian]
- Gibney, Mark, Tomasevski, Katarina and Vedsted-Hansen, Jens. (1999). "Transnational State Responsibility for Violation of Human Rights", *Harvard Human Rights Journal*, (12)
- Heidarian Dowlatabadi, M.J., & Babukani, E.A. (2025). Implementation of International Humanitarian Law in the Iranian Legal System, *Journal of Societal Security Studies*, 16 (83) [In Persian].
- Iraqi, Ezzatollah. (1367). *International Labour Law*, Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
- Marvat, Mojtaba. (1385). Children's Rights in Armed Conflicts, *Public Law Quarterly*, (18) [In Persian]
- Momtaz, J. (2021). Jurisdiction of the International Criminal Court in the Trial of Persons Accused of Committing War Crimes, in H. Al-Ishaq, *International Criminal Court and the Islamic Republic of Iran*, Tehran: Ministry of Foreign Affairs Publications. [In Persian]
- Mounshipouri, Mahmood and Kaufman. Claire. (2015). *The OIC, Children's Rights and Islam*, Denmark: Danish Institute for Human Rights.
- Mosaffa, Nasrin. (1396). *The Convention on the Rights of the Child and Its Application in the Domestic Law of Iran*, Tehran: Faculty of Law and Political Science, University of Tehran. [In Persian]
- Razavi Fard, B. (2010). The 22-Day Gaza War in the Mirror of International Criminal Law with a Look at the Goldstone Report, *Journal of International Law*, (43). [In Persian]
- Saberi, Hengameh. (1378). *Enforcement of International Humanitarian Law: The Obligation of States to Encourage One Another to Respect International Humanitarian Law*, 1st ed., Tehran: Ministry of Foreign Affairs Publications. [In Persian]
- Sadeghi, Mehdi-Reza. (1403). Feasibility of Genocide in Gaza by Israel in Light of Operation Al-Aqsa Flood (7 October 2023), *Journal of Legal Studies*, 16 (1). [In Persian]

- Seyfi, S.J., Ibrahim-Gol, A. (2024), *State Responsibility in International Law*, Shahr-e Danesh publication, Tehran. [In Persian]
- Schabas, William and Sax, Helmut. (2006). *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 37: Prohibition of Torture, Death Penalty, Life Imprisonment and Deprivation of Liberty*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Seyyed-Naseri, Mohammad-Mehdi and Darvishi, Sina. (1401). Protection of Children's Rights in International Armed Conflicts from the Perspective of International Humanitarian Law, *Scientific Journal of Law and Modern Studies*, 4(2). [In Persian]
- Shirzad, Hamid-Reza and Kharrazi, Fardin. (1389). Dimensions and Effects of the Goldstone Report on the Gaza War, *Rahbord (Strategy)*, 19(55). [In Persian]
- Tavakoli Tabasi, Mehdi, Mansouri, Farangis, Rezaei, Mohammad-Taqi and Habibzadeh, Tavakkol. (1392). Third-State International Responsibility Arising from Violations of International Humanitarian Law in Non-International Armed Conflicts: A Brief Analysis of the Syrian Crisis, *International Legal Journal* (49). [In Persian]
- Zarneshan, Shahram and Zandi, Reyhaneh. (1399). International Legal Protection of Children Born to Women Victims of Sexual Violence in Armed Conflicts, *International Legal Journal*, (62). [In Persian]
- Ziaei, Seyyed-Yaser and Hakimiha, Saeed. (1395). Conditions for the Exercise of Universal Jurisdiction in International Law, *Public Law Research Quarterly*, 18 (53). [In Persian]